

Adatok a kolozsvári első színjátszó társaság történetéhez.

Alsófehérvármegye levéltárában, a báró Kemény-család iratai között egypár érdekes levél igen fontos adatokat nyújt a kolozsvári színészet múltjára s éppen az első év történetére és az első színész-társaság alakulására.

A kolozsvári színészet első évének történetét eddigelé meglehetősen hézagosan ismertük.¹ De csak a most előtűnt iratok felvilágosítást adnak a megalakuláskor kötött szerződés pontjaira, a következő év zűrzavaraira, a tagok fizetésére, a színházi kiadásokra, sőt még az 1793. év folyamán műsoron volt két darabra is.

Írataink eleje egy levéltöredék, de bár a levélnek csak első fele van meg és sem címzés, sem aláírás nincs rajta, ha írását összehasonlítjuk más levelekével és figyelembe vesszük megszólításait is, körülbelül bizonyosnak lehet tartani, hogy azt s az alábbi leveleket is báró Kemény Simon, „intimus consiliarius“ és Alsófehérvármegye főispánja írta Intze István ref. papnak 1792-ben vagy 1793-ban. Intze akkor Kemény Simon gyermekei nevelője volt és őt gazdasági ügyei intézésében s másféle dolgaiban megbizottjaként alkalmazta. A levél tárgyunkra vonatkozó része szószerint így hangzik :

„a korcsoma tractuson levő négy házak megmaradnak; ezekre aztán fenn egy éppen akkora nagy palatát tsinálak, mely akkora légyen, mint az alatta való épületek egészen és úgy gondolom leszen két akkora, mint a mostani Komédia ház, melyben elférhetnek ha tetszik, ha pedig a Komédia megszűnnék, könnyű lesz el reggettetnem, ki telik jó nyolcz ház belőle, így semmi károm nem lesz; de ha úgy építettém, mint a templomokat a föld színétől fogva kezdve, a nekem 1mo igen sokba telnék, ezerekbe, mégis 2do ha a Komédia megszűnnék, nem venném hasznát, így pedig 3^{io} azonkívül, hogy én is securitásba leszek, a Komédia is meg fér benne ahoz képest a mint most látom és 4to magasságát annyira moderáltatom, hogy magasabb légyen, mint a mostani Komédia

¹ Ferenczi Zoltán: A kolozsvári színészet és színház története (Kolozsvár, 1897.) 78–92 l.

ház, mert stakaturáját kuposan a fedél alá fel lehet huzni, mint a vécsei külső palatán is van és így körödes körül egy sorral losi² is elég el fér. Kolozsvárnak elég is az, mert Bécshez, Budához hijába hasonlítjuk itt a Komédia házat, mert csak nincs itt annyi nép, mind ott; a pedig 5to semmi, hogy garádicson kell belé fel menni, látom most is azon mennek, hanem a garádics jobb léssen; 6to accessussát pedig a hintóknak hogy lehet, megmutattam Fejér uramnak, mely a Kornis házon tul“

Kár, hogy a levél többi része elveszett; annyit azonban látni lehet belőle, hogy Kemény Simon érintkezett a színészekkel, sőt még szín-házat is akart nekik építeni. Hogy aztán a terv miért maradt abba, arról másutt sincs sehol semmi említés.

Ez a töredékes levél vitt át a többiekre, melyek időrendben így következnek.

Az első „Az Erkölsös Játékoknak szerzésére fel-állítotott Társaság“ kérvénye a guberniumhoz, hogy az akadémia vizsgatermét bocsássa rendelkezésükre, „ugyis az examenek azon házban tartathatnak; meg szüვნén mi olykor a játéktól, és a tanulók is azon üdőben, melyben a játékok tartatni szoktanak, a tanulást más helyeken, otthon tudniillik folytatni szokták . . . mi is mindennemü kárról felelünk.“ A gubernium a (7320/792. sz. a. iktatott) kérést azonban nem találta teljesíthetőnek, tehát az eredeti iratot a hátlapjára vezetett elutasító válaszzsal a társaságnak visszaadta.³

A második levél azaz eredeti szerződés, melyet Haralyi Fejér János igazgató és Gyulai Sáska János, Patkó Kotsi János és Haralyi Fejér István mint tagok 1792 október 24-én kötöttek egymás között. Sajnos, ez is töredékes, t. i. egy kettészakított ív papirosnak alsó fele van meg belőle, de a keltezés, aláírások s a szerződés alábbi pár pontja megmaradt.

3-szor Fizetésünket minden holnap végén fogyatkozás nélkül kiadja; mi is a szerént mindenekben készségünket és szolgálatunkat ígírjük és ezennel kötelezzük magunkat: hogy esztendeig a Társaságot el nem hagyjuk; annak utána is, minek előtte el akarnánk menni, két holnapokkal megjelentjük.

Én is Fejér János ezennel kötelezem magamat arra, hogy

4-szer a feljebb irtakon kívül Kotsi Jánosnak, Fejér Istvánnak, és Sáska Jánosnak minden holnapra 25 idest huszonöt Rforintokat adok, fél esztendőn tul pedig még öt Rforintokkal minden holnapra kipótolom; hogy ha pedig

² Értsd: loge (lóz) páholy.

³ Erről a kérésről megemlékezik Ferenczi is, de maga a kérés csak most vált ismeretessé, mikor az Bisztray József aláírásával ellátott elutasító válaszával együtt előkerült.

5-ször valamelyiknek tetszik nálom kosztat tartani, tehát 10 Rf. idest tiz forintokért ebédet, vacsorát és tisztességesen bort adok. Azonkívül

6-szor Egy egy rendbéli köntöst szőr készüllettel a Társaság jövedelméből csináltatak; ugy mindazonáltal, hogy esztendeig el ne vihessék magokkal; e mellett egy Gála uniformist ki-ki maga költségén készítettvén, azzal a Jádzó színben is megjelenni tartozzék; ebben is segíteni fogom annyiban, hogy

Kolozsvárrott Mindszent havának 24-dikén 792-be.

Haralyi Fejér János mpr.

Gyulai Sáska János mpr.

Patkó Kotsi János mpr.

Haralyi Fejér István mpr.

Legfontosabb a harmadik levél, az a szerződés, melyet 1793 június 14-én Patkó Kotsi János a két Fejér és Miháltz Antal kötöttek, mert e szerződés a kolozsvári színészet életének egy eddig ismeretlen eseményét tartalmazza, bevezetésében pedig eddig nem ismert tényeket világít meg, mikor röviden a kolozsvári színészet eddigi viszontagságait mondja el.

A szerződés a négy szerződő fél eredeti aláírását s mindeniknek teljesen ép címeres pecsétjét mutatja s az egész Miháltz kezefrásának látszik.

Mi alább irtak adjuk ezen egymást elkötelező egyező levelünket afelől, hogy minekutánna az egyikünk, ugyszintén Fejér János a mult esztendőben az Erdélyben addig soha nem volt Magyar Jádzó Színt felnyitotta volna és arra bizonyos jádzó mind két nemből való személyeket fel vett volna, több mint öt hónapok alatt az ő előljárósága alatt és a tölle való függés mellett folytattanak az Erkölsös Magyar Játékok szép előmenetellel mind addig, miglen a közelebb mult Szent György Havában a köz igyekezetből és egyezésből származni szokott gyarapodásnak csalhatatlan reménsége alatt, az több jádzó személyeknek kívánságára arra lépett, hogy ő az előljáróságról önként lemondván, egy közönséges Társaságot formáljanak és minyjok között az kár, haszon és köz jóra való törekedés egyenlő légyen; amint hogy erről az irt Szent György havának 18-ik napján egyező leveleket irván, annálfogva a Társaság fel is állittatott. De mely távul estenek légyen felvett céljoktól, az következesek megmutatták; ugyanis alig születék ezen közönséges társaság, azonnal a vissza vonás, egyenetlenség, egy mást meg nem értés és irigység bé csusza közekekben és a dolog oda menni kényszerítették, hogy ezen Társaság önként el romoljék és minden jádzó színhez tartozó eszközök és köntösök a Fejér János kezében viszont vissza marodjanak.

Ezek így lévén mivel mi négyen, kik úgy is ezen össze omlott jádzó társasághoz tartozunk, teljes erővel és minden igyekezetünkkel arra törekednénk, hogy ezt a köz jóra és dicső magyar nemzetünk diszére intézett célt tovább is fen tartsuk, egyszersmind pedig a tapasztalás által meg győzöttvén az iránt, hogy azon egymás között való egyenetlenségek, melyek miatt társaságunk úgy amint elkezdődete volt, meg nem állhatott, a társaságban volt némely személyeknek a többi ellen való bosszus

törekedésekből származott versengések miatt jötenek közben: egy új és állandóbb társaságot állítottunk fel, a következők feltételei alatt.

1-szor Mivel ezen társaság a játékok folytatására magánosan nem elégséges, tehát meg egyezvén egymás között a felől, hogy még hány személyre legyen szükség, azokat, kivel a mint egyezhetnek, olyan fizetésre és annyi időre haladék nélkül szerezzék meg, és annak utána is mindenkor a jádzó személyeknek fel vétele, vagy el eresztése a köz egyetértéstől függjön.

2-szor A társaság tagjainak egyik a másikatól telyességgel semmi függések nem legyen, hanem a köz akarat, egyetértés, egymáshoz való szeretet és barátság, s a köz jónak elé mozdítására intézett köz törekedés legyen sinór mértéke ezen társaságnak az egyességnek, és jó rendnek fen tartására, ugyanazért egyik is a másik nélkül soha legkisebb társaságot illető dologban semmit ne végezzen, ne cseledjék, senkivel ne tanácskozzék, hanem minden, köz tanácskozás és meg egyezés által vitessék véghez; ugyan azért ha valakihez, valamely társaságot illető dologban menni kell, mindenkor kettő menjen a társaságból. Ami pedig

3-szor A fel vétetendő jádzó személyeket illeti, azoknak kötelességeket a társaság fogja meghatározni, és írásban ki adni, melyeknek teljesítésekre a társaság tagjai közül a fog vigyázni, aki a több kötelességekre nézve hetes inspectornak rendeltetett.

4-szer A társaság tagjai közül rendre hét szám szerént egyik mindenkor inspection legyen, kinek is köteleességében fog állani leg előbbszer is amint feljebb irattatott a jádzó személyekre vigyázni, azután a munkát megolvasni, a rollékat kiosztani, a köntösekre, jádzó színi készületekre, és minden nemű más akármilyen féle magát elé adandó dolgokra vigyázni és az egyezéseknél tartásához képest, teljes hatalommal élvén, eligazítani.

5-szer A társaság cassájára gondot viselni és arról a számadást vinni rendre holnaponként mindenik ezen társaságnak tagjai közül köteleztetik, úgy mindazonáltal, hogy a társaságnak köz egyezésén kívül soha egy krajczárt is ki ne adhasson, a kárról pediglen akár mely történetben jót állani tartozik.

6-szor Ami a jövedelmet illeti: azon kívül, hogy a fogadandó jádzó személyek ki fognak fizettetni, s a legközönségesebb játékbéli költségek meg tétetni; ami fen marad, az mind addig, még az adósságok le fizetettnek, nagyobbára azoknak le fizetésekre fordítottassék, azontul az elkerülhetetlenebb jádzó színi költségek meg tétessenek, és végre, ami mind ezeket felyül fogja haladni, az minden holnapnak a végén a társaság tagjai között egyenlőképpen fel osztassék.

7-szer Ezen négy tagjai a társaságnak oly szoros egyben kötetés alatt legyenek egymáshoz, hogy végképpen soha egyik is a társaságot el ne hagyhassa, hanem ha környül állásai valamelyiknek nem fogják engedni, hogy mindenkor a társaság között legyen, tehát tartozzék a maga költségén egy jádzó személyt állítani, oly conventio mellett, mint a több konventiós jádzó személyek lesznek, maga azomban köteles legyen akármely távul létében is a társaságot személyesen, vagy levele által holtig segélleni, annak boldogságát és elé menetelét munkálódni; mindenkor megmaradván nékie a köz jövedelemből, vagy kárból való éppen olyan részesülése, mint annak, aki a társaságnál marad, tartozván ezen pontra nézve az helyf maradt társaság tagjai a távul lévőnek minden holnapnak a végén egy

Prothocolli extractust küldeni, amelyből minden jövedelmek, költségek és végezések ki tessenek, melyet vévén a távul lévő tartozzék ő is a társaságnak egy holnap alatt, ha mi reflexiói lennének, azokat megtenni. Tartozzék továbbá egy esztendőben avagy csak egyszer a köz jónak elé mozdítására czélozó tanátskozás végett a jádzó szín helyén a társaságban megjelenni.

8-szor Valaminthogy az el enyészett társaságban uralkodott viszonyoknak egyik nevezetesebb oka az volt, hogy páros számmal lévén, egyenlő két részre váltanak, következőképpen egyik fél is a másikat avagy csak votummal is meg nem győzhette; nem külömben ugyanezen dolog mi közöttünk is meg történhetnék, melynek el távoztatására végeztetett, hogy minden némü dolgokra nézve annak, az ki az 4-dik pontnak tartása szerint inspectión léssen, két votuma lehessen, ugy mindazon által, hogy ha az elé fordulandó dolgokhoz legkisebb érdekével lenni tapasztaltatik, tehát az ilyen dolog el intézése a következő hétre hafasztassék.

9-szer A társaságnak mindennemü végzéseiről és rendeléseiről prothocollum vitettség, az mindenkinek alá írása által meg erősítették, és a cassába tartattassék. Mind azoknak pedig meg állására, az mik az prothocollumban bé irattottnak a társaság tagjai közül ki-ki éppen oly köteles légyen, mint ezen contractusnak megtartására, mindaddig mig ne talántán más prothocollatio által meg változtatnék.

Mely feljebb le irt kilencz pontoknak szentül és örökösön léendő meg tartására oly móddal kötelezzük magunkat, hogy azoktól se egy képpen, se más képpen egyikünk is el ne állhassan, semmit fel ne bonthassan; és akkor is midőn valamelyik az egyezést meg sértené, ezen contractus fel ne bomolhassék, hanem az ez ellen rugadozó fél az egyezésnek meg tartására szorítottassék; és ha mégis vakmerőképpen ellent állana mind annyiszor 30 Rhforintokig meg büntettség. Mely dolognak nagyobb bizonyágául adjuk egyik a másiknak ezen tulajdon nevünk aláírásával és szokott pecsétünkkel megerősített meg másolhatatlan levelünket.

Kolozsváron, juniუსnak 14-ik napján 1793 esztendőben.

(P. H.) Miháltz Antal mpr.

(P. H.) Pattko Kotsi János mpr.

(P. H.) Fejér János mpr.

(P. H.) Fejér István mpr.

A negyedik írat is szerződés. Ez 1793 június 18-án kelt ugyan-csak Miháltz, Kotsi és a két Fejér között, ugyanazon aláírásokkal s tartalma is ugyanaz a kilencz pont, mint az előbbi; csak abban külömb-

⁴ Mindkettőre 7493/793 szám van feljegyezve, tehát mindkettő Fejér Jánosnak a főkörmányszékhez benyújtott kérésének melléklete volt.

bözik attól, hogy az 5-ik pontban a pénztár kulcsairól úgy intézkednek, hogy a három kasszakulcs közül egy Miháltznál, egy a két Fejérnél, egy pedig Kotsinál álljon; azonkívül meg mindenütt határozottan ki van fejezve, hogy a „Társaság“-on mindig a négy szerződő fél értendő.

Az ötödik levél és a hatodik Kontz József és Őri Fülöp István kötelező levele.⁴ Megtudjuk ezekből, hogy Kontz József nem örményszékesi, hanem nagyváradi előnevet használt, valamint hogy Cserei Farkas már e kötelező levelek keltekor — 1793 június 19-én — a színtársaság pártfogója volt s ő helyezte vissza Fejér Jánost igazgatói tisztébe.

Én alább irt kötelezem magamat arra, hogy Fejér János Ur Mlgs K. Titoknok Cserei Farkas Urtól, mint az Erdélyi Magyar Jádzó Szini Társaság pártfogójától, előbbeni előjárói hivataljába vissza tétetvén, előjárómnak fogom üsmerni, az ki adott 's általam subscribalt törvényeknek és ha azok ellen hibáznám büntetésemnek is magamat alája vetem és hogy a jádzás módjában napról napra elébb menni igyekezem. Ha a jádzó színt el akarnám hadni, ugy az elmenetelem előtt két holnapokkal meg jelentem, ezen két holnapok alatt is pedig magamat hasanló szorgalmatossággal fogom viselni. Mindezekre pedig olyan feltételek alatt állok, hogy az huszonnégyszáz forintokat minden holnapba ki fizesse Fejér János ur. És ha ezután magam viseletével a ki rekesztésnek büntetését meg érdemleném, tehát azt nékem az előtt két holnapokkal megjelentse. Theatralis köntösöket magamnak szerezni ne tartozzam.

Sig. Kolozsvár, 19-dik Junii 793.

N. Váradi Kontz Jóseff mpr.

Ugyanezeket tartalmazza Őry Fülöp István egyidejűleg kelt kötelező levele; a különbség csak az, hogy neki 26 forint fizetése volt. E kötelező levelekből látható, hogy a kolozsvári színészeknek már akkor voltak színházi törvényeik s azok megtartására a tagok nevék aláírásával kötelezték magukat.

A hetedik írat Fejér János számadása 1793 júniusáról. A lap első oldala rendesen letisztázott s aláírt számadás, a hátsó oldal tisztázatlan feljegyzésnek látszik.

Holnapszámi Számadás

1793-dik esztendő Sz. János havának 20-dik napjától kezdve.

	Bévétel		K i a d á s							
			Fizetésekben		A' Jádzó Színre		Különös költségek		In Summa	
	Rf.	kr.	Rf.	kr.	Rf.	kr.	Rf.	kr.	Rf.	kr.
<i>Die 21-a Junii 793.</i>										
Kotsiné asszonytól kölcsönöztünk —	90	—	—	—	—	—	—	—	—	—
<i>Die 23-a Junii 793.</i>										
Kotsi Jánosnak a Pestl utra adtunk —	—	—	—	—	—	—	63	—	—	—
Órinek ezen holnapra anticipato —	—	—	6	—	—	—	—	—	—	—
Kontznak do do —	—	—	4	—	—	—	—	—	—	—
Sáskának do do —	—	—	5	—	—	—	—	—	—	—
Egy árkus fain papirosra, credentialist irtunk reá —	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—
A Garderob el hozatásáért —	—	—	—	—	—	—	—	—	8	—
Spanyolviasz 2 rud, mert egyik rossz volt —	—	—	—	—	—	—	—	—	30	—
Fejér Rosaljának die 30-a Junii fizetése —	—	—	8	30	—	—	—	—	—	—
Egy koncz papirosra —	—	—	—	—	—	—	—	—	20	—
Summa —	90	—	23	30	—	—	64	—	87	30
Ki huzván a perceptumból az erogatumot —	87	30	—	—	—	—	—	—	—	—
Marad pro Julio perceptumba veendő	2	30	—	—	—	—	—	—	—	—

Fejér János mpr.

A számadás másik oldalán pedig ezt találjuk:

Marad a 90 Rf. — — — — —	27	—
Percip. Intze urtól — — — — —	140	Rf. —
„ Kotsitól — — — — —	30	—
Az eladott 100 deszka tészen à 7 ¹ / ₂ kr. — — — — —	37	— 30
	<u>234</u>	<u>— 30</u>
	14	— 17
	17	— 23
	16	— 17
	<u>282</u>	<u>— 27</u>
	Ab.	— 6 — 40
	<u>289</u>	<u>— 7</u>

Ebből Koronkainak adósságba — — — — —	35 Rf.	50 kr.
Miháltz Antalnak — — — — —	13	38
Fejér János István — — — — —	17	18
Az actoroknak <i>pro Junio</i> :		
Örinek — — — — —	8	40
Kontznak — — — — —	8	—
Sáskának — — — — —	8	—
Rosinak — — — — —	8	20
<i>Pro Julio</i> :		
Öri — — — — —	7	26
Kontz — — — — —	6	—
Sáska — — — — —	12	—
Kis Thresi — — — — —	3	—
Keszeg Thresi — — — — —	2	—
Rosi — — — — —	—	—
3 Játék tzedula Typogr. — — — — —	6	—
4 Játék gyertya — — — — —	4	—
3 Játék Katona — — — — —	1	52
3 Játék Tractára — — — — —	7	12
Deszkára — — — — —	80	—
Úti költség, ló patkolás — — — — —	10	—
Kallyontára való meretel fa levágás — — — — —	3	30
A 140 Rf. interesében — — — — —	11	39
A deszka szín építésére az ácsnak — — — — —	4	30
2 rud spanyol viasz — — — — —	—	30
Sáskától elhozatván a garde robot — — — — —	—	8
1 árkus fám papiros a credentionalisva — — — — —	—	2
A fáért fizettem — — — — —	16	—
Ezeknek a piactól a Királyutczáig vitele — — — — —	1	25
A „Tetett beteg“ darab leiratása — — — — —	—	20
A cigányoknak — — — — —	4	8
4 játékra 7 kl. hajpor à 8 kr. — — — — —	—	56
Pomádé 4 játékra per 6 kr. — — — — —	—	24
Festékre — — — — —	—	20
A theátrum felépítése — — — — —	3	—
Szegekre — — — — —	1	20
Sarokára — — — — —	2	30
cedula hordó — — — — —	—	40
Ppiritus a Lanassaban — — — — —	1	—
Papirosra — — — — —	1	20
	<u>292</u>	<u>54</u>

Gombostó — — — — 6
 czérna — — — — 3

293 — 3
 Percip. — — 289 — 7
2 — 56

Van azután még egy darab papiros, mely egy elszakított számadás legalsó részének látszik s mely 1793 április 19-én Kolozsvárott kelt, Fejér János aláírásával.

Ehhez Fejér János sajátkezűleg a következő megjegyzést írja:

Az az eddig levő fizetésből maradt in summa hátra hetvenegy Rf. 30 kr. Az ételért nekem tartoznak a jádzó személyek huszonöt Rf. Félhónapi fizetések fizetetlenek vagynak — hatvanöt Rforintok. Adósságok tesznek Hétszáznegyvenhét Rf. 3 krajczárokat.

Lehetett még több írat is eredetileg a levelek között, legalább a meglevő iratok hátán levő s közben hiányzó számok azt mutatják, de azok a Kemény-család sok más értékes levelével együtt áldozatul estek az 1849-iki oláh támadás dühének.

(Nagyenyed)

Molnár Géza